

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان جهاد کشاورزی استان کرمانشاه

مدیریت بره‌های تازه متولد شده

شناسنامه:

عنوان نشریه: مدیریت بره‌های تازه متولد شده

نویسندگان: حسن خمیس آبادی، رضا ناصری هرسینی

ویراستار ترویجی: عبدالحسین احمدی

ویراستار ادبی: سید مجتبی پوررضوانی

مدیر داخلی: مهران نظری

طراحی جلد و صفحه آرایی: حسین آیین پرست

ناشر: مدیریت هماهنگی ترویج سازمان جهاد کشاورزی استان کرمانشاه - اداره رسانه های آموزشی

کلیه مراحل چاپ زیر نظر هیأت تحریریه مدیریت هماهنگی ترویج کشاورزی

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۷

قیمت: رایگان

مسئولیت درستی مطالب با نویسندگان است.

نشانی: کرمانشاه - میدان سپاه پاسداران - بلوار کشاورز - سازمان جهاد کشاورزی

استان کرمانشاه - مدیریت هماهنگی ترویج کشاورزی - اداره رسانه های آموزشی

تلفن: ۰۸۳۳۸۳۵۸۳۷۰   فاکس: ۰۸۳۳۸۳۷۵۹۳۸   کد پستی: ۶۷۱۵۸۴۸۳۳۱

پست الکترونیک: jkker@kermanshah.maj.ir

درگاه اینترنتی: www.Kermanshah.Maj.ir

مخاطبان نشریه:

- کارشناسان و مروجان مسئول پهنه
- پرورش دهندگان دام سبک

اهداف آموزشی:

پس از مطالعه این نشریه با مخاطرات و اصول مدیریتی در مواجهه با بره‌های تازه متولد شده آشنا می‌شوید.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
۱- مدیریت زمان زایش.....	۱۰
۱-۱- بازدید مکرر از آغل دام‌ها.....	۱۰
۱-۲- انتقال میش‌های فارغ شده به قفس زایمان.....	۱۲
۱-۳- اطمینان از دریافت کافی آغوز توسط بره‌ها.....	۱۴
۲- مدیریت پس از زایش.....	۱۹
۳- مشکلات احتمالی مربوط به بره‌های تازه متولد شده.....	۲۲
۳-۱- افت دمای بدن و گرسنگی.....	۲۲
۳-۲- بره‌های یتیم.....	۲۶
۳-۳- قطع دم و اخته کردن.....	۳۰
خلاصه مطالب.....	۳۴
سئوالات.....	۳۵

مقدمه

در واحدهای پرورش گوسفند زمان بهره‌زایی بیشترین اهمیت را از لحاظ اعمال روش‌های مدیریتی به خود اختصاص داده است. کسب موفقیت مالی در گرو تعداد بره‌های از شیر گرفته شده از هر میش می‌باشد. هرچند کاهش هزینه‌های تولید همواره باید مورد توجه قرار گیرد. وزن بره‌های از شیر گرفته شده بر حسب کیلوگرم از هر میش، به حفظ و زنده ماندن بره‌های متولد شده بستگی دارد. درصد عمده مرگ و میر بره‌ها در زمان تولد و یا به فاصله کوتاهی پس از آن اتفاق می‌افتد.

سه دلیل اصلی مرگ و میر بره‌ها در زمان تولد عبارتند از:

۱- عدم بازدید مکرر از محل زایمان میش

۲- گرسنگی و تغذیه ناکافی بره‌ها

۳- افت دمای بدن بره

بنابراین اجرای دقیق روش‌های مدیریتی در زمان زایش، برای حفظ صرفه اقتصادی در واحد پرورش گوسفند بدنبال خواهد داشت.

۱- مدیریت زمان زایش

۱-۱- بازدید مکرر از آغل دام ها

یکی از مشکلات در مرحله تولد بره ها، مرگ و میر آنها می باشد. و با بازدید مکرر از آغل و محل زایمان میش ها و کمک رسانی به موقع به میش ها می توان آن را کاهش داد. بهتر است هر سه تا چهار ساعت یکبار وضعیت میش های آبستن را بررسی کرد. چنانچه میش ها در ساعت ۱۱ شب یا در طی نیمه شب بررسی شوند، بررسی مجدد آن ها تا پیش از ساعت پنج یا شش صبح ضرورتی ندارد. میش هایی که در این بازه زمانی زایش داشته باشند به طور معمول در بازدید آخر شب، علائم مشهود زایمان را نشان خواهند داد.

میش ها در لحظه های اولیه زایمان بی قرار و مضطرب بوده و ممکن است برای مراقبت از دیگر بره های تازه متولد شده در گله تلاش کنند. به طور معمول میش ها با نزدیک شدن زمان زایمان، از هسته اصلی گله فاصله گرفته و خود را از دیگر میش ها جدا می کنند و غالباً یک کنج یا فضایی در امتداد یک دیوار یا آخور برای خود انتخاب می کنند.

محل در نظر گرفته شده برای زایمان میش ها باید بستر خشک، و عاری از اشیا و وسایل سرد یا سرما زا که موجب سرد شدن بدن بره های تازه متولد شده خواهند شد باشد. تجهیز محل زایمان میش ها به وسایل گرمایشی ضرورتی ندارد. بهتر است در زمان زایمان محیط خشک و همچنین از خاموش بودن دستگاه های سرمایشی اطمینان حاصل نمود.

مراحل زایمان میش ها ممکن است تفاوت زیادی با هم داشته باشند. بهتر است میش هایی که در محل زایمان قرار گرفته اند را به حال خود گذاشته و مزاحمتی برای آن ها ایجاد نکرد. به طور معمول با شروع زور زدن های میش و پدیدار شدن کیسه آب، پس از ۴۵ تا ۶۰ دقیقه خروج بره از رحم اتفاق می افتد. بره در شرایط نرمال باید ۳۰ تا ۴۵ دقیقه پس از پدیدار شدن پاهای جلویی خود، به دنیا بیاید. بعد از تولد

نخستین بره (درآبستگی‌های دو یا چندقلو) بره‌های بعدی به طور معمول با فاصله ۳۰ دقیقه به دنیا خواهند آمد.

تأخیر در تولد بره بیشتر از زمان ذکر شده، ممکن است نشانه‌ی بروز مشکل در مراحل زایمان باشد. در این مواقع باید مایش را معاینه کرده و در صورت لزوم به سرعت بخشیدن و زایش آسان به مایش کمک کرد. قبل از شروع کمک به مایش، فرد معاینه کننده باید فرج مایش را با آب و صابون ملایم شستشو دهد. علاوه بر این، فرد معاینه کننده نیز باید پیش از مایش یا کمک کردن به مایش، دست‌ها و بازوهای خود را به طور کامل شسته و دستکش‌های مخصوص دامپزشکی بپوشد (شکل ۱).

شکل ۱- دستکش دامپزشکی

در شرایطی که برای تولد یک بره به کمک و مداخله دامدار نیاز باشد، باید بعد از تولد نخستین بره رحم میش را برای وجود بره‌های دیگر معاینه کرد. در رابطه با بره‌هایی که به کمک دامدار و با کشیدن آن‌ها از رحم خارج شده‌اند، می‌توان برای کمک به تحریک تنفس، تکه ای کاه را به آرامی به بینی بره وارد کرد. چنانچه در هنگام زایمان ابتدا پاهای عقبی بره از واژن میش خارج شود، می‌بایست پس از تولد به آرامی پاهای عقب بره را گرفته و به صورت سروته و آویزان نگه داشت تا شرایط برای خروج مایعات جنینی از شش‌های بره تسهیل یابد.

۱-۲- انتقال میش‌های فارغ شده به قفس زایمان

در صورت امکان اجازه دهید تا میش‌ها در محلی که خود انتخاب کرده‌اند زایمان کنند. انتقال میش‌هایی که مراحل زایمان آن‌ها آغاز شده به قفس‌های انفرادی یا هر مکان در نظر گرفته شده دیگری، می‌تواند پروسه زایمان را با تأخیر بیاندازد که این عمل عوارض نامطلوب بعدی را به دنبال خواهد داشت. بنابراین، اجازه دادن به میش برای تکمیل مراحل زایمان، پیش از انتقال آنان به قفس‌های انفرادی، از خشک بودن بستر قفس‌ها و در نتیجه کاهش حجم کار دامدار، برای جلوگیری از آسیب دیدن بره‌ها در زایش‌های چندقلو کمک می‌کند.

در صورت تمایل به استفاده از قفس‌های انفرادی زایمان^۱ در واحد دامداری باید توجه داشت که ابعاد قفس‌ها باید حداقل $۱/۵ \times ۱/۵$ متر و فاصله بین تخته‌ها یا میله‌های ساخت دیواره قفس، حداکثر هشت سانتی متر باشد.

۱. قفس‌های انفرادی زایمان اگرچه جزء ملزومات ضروری در واحدهای داشتی پرورش گوسفند به حساب نمی‌آیند، اما می‌توانند در تسهیل فرایند زایمان به میش و دامدار کمک کنند. قفس‌های انفرادی زایمان قفس‌های کوچک و عموماً قابل جابجایی هستند که با شروع فصل زایمان در دامداری نصب یا استقرار داده می‌شوند. این قفس‌ها مکانی ایمن و اختصاصی را برای میش فراهم می‌آورند و پس از زایمان میش‌ها و بره‌ها می‌توانند در پناه این فضای راحت و محافظت شده با یکدیگر اخت شوند.

البته نژادهای بزرگ جثه یا نژادهای چندقلوزا، ممکن است به قفس‌های بزرگتری نیاز داشته باشند. شرایط محیطی قفس زایمان تأثیر زیادی روی سلامت و بقای بره تازه متولد شده دارد.

قفس‌های زایمان باید همواره خشک و دارای بستر مناسبی باشند و از ابزار و وسایل سرد و سرمازا به دور باشند. در محیط‌هایی با کف سیمانی باید کف را با یک لایه از آهک یا خاک اره پوشاند و از گاه به عنوان لایه فوقانی بستر مورد استفاده قرار داد. کف‌های بتنی، معمولاً سرد و مرطوب هستند و در صورت پوشانده نشدن ممکن است موجب سرد شدن بدن بره‌های تازه متولد شده و ابتلای آن‌ها به بیماری پنومونی (سینه پهلو) شوند. بنابراین بهتر است قفس‌های زایمان در فاصله زمانی بین خروج و ورود میش‌ها تمیز شوند. ظرف خوراک و سطل آب قفس‌های انفرادی زایمان باید به طریقی دور از دسترس بره‌های تازه متولد شده نگه داشته شوند (شکل ۲).

شکل ۲- قفس‌های انفرادی زایمان

برای میش و بره ۲۴ تا ۴۸ ساعت اول بعد از زایمان، زمان بحرانی بوده و از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد. در طی این مدت اخت شدن مادر و بره اتفاق افتاده و میش و بره یکدیگر را شناسایی می‌کنند. یکی دیگر از مزیت‌های استفاده از قفس‌های انفرادی زایمان این است که شرایط برای نظارت دقیق تر دامدار روی میش‌ها و بره‌های تازه متولد شده فراهم می‌گردد.

در هنگام انتقال میش‌ها به قفس‌های انفرادی زایمان، ناف بره را گره زده و در محلول ید هفت درصد غوطه ور سازید. در موارد بسیاری که طول بند ناف کمتر از پنج سانتی‌متر باشد نیازی به گره زدن آن نیست. محلول ید از بروز عفونت در محل بند ناف جلوگیری کرده و سبب خشک شدن سریع تر بند ناف می‌گردد.

۱-۳- اطمینان از دریافت کافی آغوز توسط بره‌ها

آغوز، به شیر تولید شده ی میش در ۱۸ ساعت آغازین بعد از زایمان اطلاق می‌شود. آغوز ارزش غذایی بسیار بالایی دارد و حاوی آنتی بادی‌های ضروری است که از بره‌های تازه متولد شده در برابر برخی بیماری‌های خاص محافظت می‌کند و علاوه بر این با مصرف آن انرژی لازم برای گرم نگه داشتن بدن بره را فراهم می‌سازد. از آنجاییکه میزان ذخایر انرژی در بدن بره‌های تازه متولد شده اندک می‌باشد و از طرفی دیگر نسبت سطح به وزن بدن آنها بالا می‌باشد، از این رو دمای بدن بره‌های تازه متولد شده زودتر افت می‌کند.

بره‌ها باید در فاصله ۳۰ تا ۶۰ دقیقه پس از تولد، آغوز کافی دریافت کنند. برای اطمینان از این امر سرپرستانک‌های میش را بعد از زایمان چند بار بدوشید تا ترکیبات موممانندی که غالباً سبب انسداد مجرای سرپرستانک‌ها می‌شوند، خارج گردد. در برخی موارد ممکن است بره‌هایی که ظاهراً تحت مراقبت و رسیدگی مادر قرار گرفته‌اند به دلیل انسداد مجرای سرپرستانک‌ها، شیر کافی دریافت نکنند. با دوشیدن سرپرستانک‌ها می‌توان از تولید شیر در پستان میش نیز اطمینان حاصل کرد. در ساعات اولیه پس از زایش، باید بره‌ها را به دقت زیر نظر داشت تا از بهره‌مند شدن آن‌ها از

رسیدگی مادر و تغذیه با شیر اطمینان حاصل کرد. با لمس معده بره‌ها و بررسی میزان پُر بودن آن نیز می‌توان از مصرف مقادیر کافی شیر و پرستاری مناسب مادر از بره‌ها اطمینان یافت. کوتاه کردن و تراشیدن پشم میش‌ها پیش از زایمان در ناحیه حد فاصل بین دو پای عقب آن هم به دلیل چسبیدن مدفوع به پشم توانایی بره را برای رسیدن به پستان مادر افزایش خواهد داد (شکل ۳).

شکل ۳- تراشیدن پشم میش‌ها پیش از زایمان در ناحیه حد فاصل بین دو پای عقب

اکثر بره‌ها مدت کوتاهی پس از تولد از توان بالای مکیدن برخوردارند و در صورت دسترسی به سرپستانک و شناسایی آن به خوبی می‌توانند از شیر مادر تغذیه کنند. در هر حال، بره‌هایی که از پرستاری و شیر مادر محرومند نیاز به کمک دارند. در چنین مواردی ممکن است نیاز باشد تا دهان بره را به سرپستانک نزدیک کرده و یا مقداری شیر را با دوشش وارد دهان بره کنیم تا عمل مک زدن را آغاز کند. باید توجه داشت که کمک به بره برای تغذیه از پستان مادر باید مقدم بر دیگر روش های مورد استفاده برای خوراندن آغوز به بره باشد.

در برخی موارد برخی بره‌ها با کمک دامدار نیز قادر به مصرف شیر از پستان می‌شوند. این بره‌ها ممکن است کوچک، ضعیف، سرمزده یا دارای جراحت بوده و یا به هر دلیلی توسط میش پس زده شده‌اند. در چنین مواردی می‌بایست از لوله‌های معدی برای خوراندن آغوز به بره استفاده کرد. لوله‌های معدی بره که از یک طرف قابلیت اتصال به سرنگ دارند، از فروشگاه‌های مربوطه قابل تهیه بوده و باید در هر دامداری موجود باشد. با نگه داشتن سر بره در موقعیت طبیعی مکیدن شیر (حالتی مشابه زمان مکیدن شیر از پستان مادر)، لوله را از کناره‌های دهان وارد دهان بره کنید و با هدایت مسیر لوله از زیر سقف دهان به طرف پایین، لوله را وارد مری بره کنید (شکل ۴).

شکل ۴- لوله معدی بره

هیچ گاه لوله را با فشار وارد دهان و مری بره نکنید، بلکه اجازه دهید تا بره با بلعیدن لوله، آن را به تدریج وارد مری خود کند. در هنگام ورود لوله به مری و هدایت آن به سمت معده می‌توان، لوله را از زیر پوست گردن بره لمس کرد. به طور معمول لوله معدی برای ورود به معده بره باید در حدود ۳۰ سانتی متر پایین فرستاده شود. گرچه بروز خطا در مسیر هدایت لوله معدی و ورود آن به نای (مجرای تنفسی) بره احتمال کمی دارد، اما بهتر است بعد از ورود لوله به دهان و هدایت آن به سمت گردن، بررسی گردد آیا هوا از لوله خارج می‌شود یا خیر (به صدای جریان هوا در لوله معدی گوش دهید یا انتهای لوله را مرطوب کرده و دقت کنید که آیا حباب هوا در انتهای لوله تشکیل می‌شود یا خیر). بعد از وارد کردن لوله به معده بره، آغوز را به آرامی به بره بخورانید. بره‌ها باید به ازای هر ۴۵۰ گرم از وزن بدن ۲۰ سی سی آغوز در ۳۰ دقیقه اول بعد از تولد دریافت کنند. بسیاری از بره‌ها پس از تغذیه اولیه با لوله معدی و در صورت پس زده نشدن توسط مادر، تغذیه از پستان میش را آغاز خواهند کرد. در غیر این صورت بهتر است هر دو الی سه ساعت یک مرتبه با استفاده از لوله معدی، بره را تغذیه کرد.

آغوز مورد استفاده از میش‌های مادری باید مورد توجه دامدار باشد. اولین انتخاب، استفاده از آغوز مادر بره خواهد بود. اگر بنا به هر دلیل آغوز مادر در اختیار نبود، می‌توان از آغوز میش دیگری که به تازگی زایمان کرده استفاده گردد. منجمد و ذخیره کردن آغوز بدست آمده از میش‌هایی که بره خود را از دست داده‌اند یا میش‌هایی که تنها یک بره به دنیا آورده‌اند و در عین حال قدرت شیرآوری بالایی دارند، ایده مفیدی است که باید مورد توجه دامداران قرار گیرد. بهتر است آغوز را پیش از انجماد وزن کرده و سپس در ظرف‌های قالب یخ یا کیسه‌های فریزر منجمد کرد.

در هنگام نیاز به استفاده از این منبع ذخیره، باید آغوز را با حرارت غیر مستقیم (حمام آب) گرم و ذوب کرد و نباید از حرارت مستقیم یا ماکروویو استفاده کرد (شکل ۵). چرا که با استفاده از روش های اخیر حرارت زیاد، باعث تخریب آنتی بادی های آغوز می شود. در شرایط اضطراری می توان از آغوز بز یا گاو نیز استفاده کرد. امروزه در بازار جایگزین های مصنوعی آغوز نیز در دسترس است (شکل ۶).

شکل ۵- آغوز منجمد و شیوه معمول یخ زدایی

شکل ۶- نمونه ای از جایگزین های مصنوعی آغوز برای بره

۲- مدیریت پس از زایش

در روزهای ابتدایی تولد بره‌ها، می‌بایست وضعیت میش و بره‌ها را با دقت تحت نظر گرفت. بره‌های سالم، پر جنب و جوش هستند. در هنگام بلند شدن غالباً بدن خود را می‌کشند و در زمان شیر خوردن دم خود را تکان می‌دهند. جثه لاغر و ضعیف بره‌ها ممکن است نشان از گرسنه ماندن آنها باشد. وضعیت شیر میش باید بررسی شود، این احتمال وجود دارد در بین میش‌هایی که زایش چند قلو داشته‌اند کوچکترین بره نتواند در رقابت با دیگر بره‌ها شیر کافی مصرف کند. چنانچه مدفوع بره‌ها روی دیواره زیرین دم مالیده و خشک شود، احتمال بروز یبوست در بره‌های تازه متولد شده وجود دارد. تمیز کردن این ناحیه با پارچه مرطوب سبب کاهش شدت و رفع این مشکل خواهد شد.

مدت زمان نگه داشتن میش و بره در قفس‌های انفرادی زایمان بیش از هر چیز به تعداد قفس‌های موجود در دامداری و میزان بره زایی میش‌ها بستگی خواهد داشت. بره‌های تک قلو قوی و سالم را می‌توان ۲۴ تا ۳۶ ساعت و بره‌های دوقلو را می‌توان ۴۸ ساعت بعد از تولد از قفس‌های انفرادی زایمان خارج کرد. ممکن است بره‌های سه قلو و میش‌هایی با بره‌های ضعیف را برای سه روز یا بیشتر نمی‌توان در قفس‌های انفرادی زایمان نگهداری کرد. پس از گذشت این مدت ضروری است میش‌ها و بره‌ها را هر چه سریع‌تر از قفس‌های انفرادی زایمان خارج کرد، چراکه با افزایش زمان نگهداری بره‌ها احتمال مواجه شدن آن‌ها با پنومونی و اسهال بیشتر خواهد شد. از طرف دیگر در زمان حضور میش‌ها در قفس‌های انفرادی زایمان، حجم نیروی کار لازم در دامداری بالا می‌رود.

قبل از خارج کردن میش‌ها و بره‌ها از قفس‌های انفرادی، اطلاعات مربوط به میش‌ها و بره‌ها لازم است ثبت گردد که این عمل با ابزار مناسب شناسایی بره‌ها (شماره گوش، رنگ، برش‌های گوش و ...) انجام می‌شود. فراهم کردن امکان

شناسایی میش و بره در گله می تواند ابزار مدیریتی بسیار مفیدی برای دامدار باشد. وجود بره های لاغر و ضعیف ممکن است نشانه ای از وجود مشکل در سلامت میش (مانند ورم پستان) یا قابلیت شیرآوری ضعیف آن باشد.

کمبود سلنیوم و ویتامین ای (E) می تواند سبب بروز بیماری عضله سفید در بره ها شود (شکل ۷). برای جلوگیری از بروز این بیماری و با حفظ سلامتی و کارایی عمومی گله، در طی دوره آبستنی میش های گله با مکمل های غذایی حاوی سطوح بالای سلنیوم تغذیه کرد. علاوه بر این، بهتر است پس از تولد بره ها و مواجهه با کمبود سلنیوم، از محلول تزریقی سلنیوم و ویتامین ای (E)، ۰/۵ (میلی لیتر) در روز یا یک روز در میان استفاده شود.

شکل ۷- بره های مبتلا به بیماری عضله سفید

میش‌ها و بره‌هایی که بلافاصله پس از زایش به چراگاه و مرتع فرستاده می‌شوند، بهتر است در فاصله دو تا سه هفته قبل از زایش یا در زمان خروج میش‌ها از قفس‌های انفرادی زایمان، داروهای ضدانگل به میش‌ها خورانده شود. میش‌ها معمولاً در چند هفته آخر آبستنی با افزایش تعداد لارو کرم‌ها در بدن مواجه هستند که این رویه بعد از زایش نیز ادامه می‌یابد.

بهتر است میش‌ها و بره‌ها بعد از خروج از قفس‌های انفرادی زایمان و ورود به ترکیب اصلی بهتر است گله مدتی در قفس‌هایی در کنار سه یا چهار میش و بره‌های دیگر قرار داده شوند. این کار باعث می‌شود میش‌ها و بره‌ها با شرایط محیطی آشنا می‌شوند. بطوریکه در طی این دوره بهتر می‌توان میش‌ها و بره‌ها را تحت نظر داشت تا بره‌هایی که احتمالاً توسط مادر پس زده می‌شوند را شناسایی کرد. پس از گذشت یک تا دو روز میش‌ها را در گروه‌های بزرگتر یا در ترکیب گله جای خواهند گرفت.

همزمان با خارج شدن میش و بره‌ها لازم است که قفس‌ها را تمیز و بستر آن‌ها تعویض گردد. چرا که ادرار و مدفوع موجود در قفس منبع تولید آمونیاک خواهد بود که برای شش‌های بره‌های تازه متولد شده مضر است و می‌تواند سبب بروز پنومونی در بره‌ها شود که قرار است وارد قفس شوند.

۳- مشکلات احتمالی مربوط به بره های تازه متولد شده ۳-۱- افت دمای بدن و گرسنگی

دمای طبیعی بدن بره‌ها در حدود $38/8$ تا $39/4$ درجه سانتی‌گراد است. بره‌هایی که دمای بدن آن‌ها کمتر از $37/7$ درجه سانتی‌گراد باشد بره‌هایی هستند که با افت دمای بدن مواجهه هستند. در این شرایط بهتر است از دماسنج‌های مقعدی برای اندازه‌گیری دمای بدن بره‌ها استفاده کنید (شکل ۸). افت دمای بدن ممکن است به دلایل مختلفی از جمله قرار گرفتن بره در معرض جریان هوا و محیط سرد، ضعف بدنی و گرسنگی پدید آید. و بره‌هایی که دچار افت دمای بدن می‌شوند دارای ظاهری ضعیف، لاغر، سست و کم‌تحرک می‌باشند و این در حالی است که در موارد ابتلای شدید بره‌ها قادر به بالا نگه داشتن سر خود نبوده و حتی از هوش خواهند رفت. گوش‌ها و دهان این بره‌ها سرد است و بره توانایی مک زدن و مصرف شیر را نخواهند داشت. اگر افت دمای بدن، دلیلش قرار گرفتن بره در معرض جریان هوا و محیط سرد باشد، باید بلافاصله آغوز گرم به بره خورانده شود تا دمای بدن افزایش یابد. استفاده از لوله مقعدی می‌تواند روش مناسبی برای خوراندن این آغوز به بره باشد، و بهتر است این بره‌ها به محیطی گرم‌تر انتقال داده شوند.

شکل ۸- دماسنج‌های مقعدی

در صورتیکه بدن بره خیس یا مرطوب باشد، باید آن را خشک کرده و با یک حوله پیچید و بره را در یک جعبه مقوایی قرار داد و از ظروف حاوی آب داغ به عنوان منبع گرمایی استفاده کرد. این روش شرایطی مشابه جعبه‌های حرارتی که در برخی کشورها به صورت تجاری به فروش می‌رسند را فراهم می‌آورد (شکل ۹).

شکل ۹- نمونه‌ای از جعبه‌های حرارتی ساده و تجاری

لامپ‌های حرارتی نیز می‌تواند مؤثر باشد. البته نباید استفاده از لامپ‌های حرارتی در فضای زایشگاه به روشی معمول و هر روزه تبدیل شود. چرا که مصرف انرژی توسط از این لامپ‌ها هزینه نسبتاً زیادی دارد و همچنین احتمال بروز آتش‌سوزی وجود خواهد داشت.

چنانچه محیط نگهداری بره‌ها خشک و فاقد عوامل سرماساز باشد، بره‌های سالم به راحتی با دماهای بسیار پایین نیز سازگار خواهند شد (شکل ۱۰).

شکل ۱۰- استفاده از لامپ‌های حرارتی برای گرم کردن بره‌های تازه متولد شده

برای گرم کردن بدن بره‌ها می‌توان از حمام آب گرم استفاده کرد، در این روش نباید آب حمام بیش از حد گرم (بیش از ۴۰ درجه سانتی‌گراد) باشد زیرا گرم شدن ناگهانی و سریع بدن بره‌ها باعث بروز شوک خواهد شد. (شکل ۱۱).

شکل ۱۱- نحوه پیچیدن بره در حوله و استفاده از حمام آب گرم

افت دمای بدن بره‌ها بعد از ۲۴ ساعت ابتدایی زندگی معمولاً نتیجه گرسنگی بره‌ها می‌باشد. عدم مصرف شیر و کاهش انرژی در بره‌ها، ابتدا با کاهش قند خون (گلوکز) و با کاهش دمای بدن احتمال مرگ بره‌ها را دوچندان خواهد کرد. رسیدگی به این بره‌ها مشابه روش‌هایی است که ذکر شده. برای بره‌های تازه متولد شده است، با این تفاوت که این دسته از بره‌ها نیازی به خوراندن آغوز ندارند. می‌توان جایگزین‌های شیر را به وسیله بطری یا لوله معدی به این بره‌ها خوراند. شیر را ابتدا گرم کرد، دمای شیر با چکاندن یک قطره روی ناحیه داخلی مچ دست کنترل شود، تا برای بره داغ نباشد و به طور کلی بره‌ها باید در هر نوبت بین ۱۷۰ تا ۲۳۰ گرم شیر مصرف کنند.

۳-۲- بره های یتیم

بره های یتیم حاصل پذیرفته نشدن، توسط میش مادر یا مرگ میش می باشند. پیوند دادن این بره ها با میش دیگر، پرورش و تغذیه آن ها با جایگزین های شیر یا فروش این بره ها از جمله گزینه هایی است که دامدار با آن مواجهه می گردد. برای پیوند دادن بره های یتیم با میش های دیگر می توان روش های مختلفی اقدام نمود. معمولاً بزرگترین و پرخاشگرتین بره بهترین گزینه برای پیوند دادن است. پیوند دادن بره های یتیم زمانی بهتر جواب می دهد که بره های مورد نظر هم سن بره های میش مورد نظر باشند. بهتر است بره های سه قلو را به میشی پیوند داد که تنها یک بره دارد. بهتر است پیوند دادن بره های یتیم در سریع ترین زمان ممکن پس از تولد این بره ها انجام گیرد. هر چه میش و بره های آن مدت بیشتری در کنار هم باشند پیوند قوی تری میان آنها پدید می آید (شکل ۱۲).

شکل ۱۲- پیوند دادن بره یتیم با یک میش

پیوند دادن بره‌های بزرگتر به میش دشوار است، در این شرایط احتمال نپذیرفتن بره‌های یتیم توسط میش دایه وجود دارد، و حتی ممکن است بره‌های یتیم نیز میش را نپذیرند. در هر دو شرایط مذکور، همان طور که پیش تر عنوان شد، خوراندن آغوز به بره یتیم در ۲۴ ساعت اول پس از تولد اهمیت زیادی داشته و باید این کار حتماً صورت گیرد.

برای این که یک میش، بره یتیمی را بپذیرد باید چنین تصور کند که این بره متعلق به خود اوست. فریب دادن برخی میش‌ها ساده‌تر از میش‌های دیگر است. بهترین زمان برای پیوند دادن بره‌های یتیم به یک میش درست زمانی است که میش بره خود را به دنیا می‌آورد، مایعات جنینی و مایعات خارج شده از رحم میش را به بدن بره یتیم بمالید تا مورد پذیرش میش قرار بگیرد. روش دیگر اینکه یک پوشش جوراب مانند به مدت یک تا دو روز به بره اصلی میش مورد نظر پوشانده شود سپس این پوشش به بره یتیم پوشانده شود. در طول این مدت سر میش را به گونه‌ی مهار کنید تا به هنگام فراهم بودن امکان مصرف آب و خوراک، میش قادر به برگرداندن سر خود و بوییدن بره شود که با تشخیص بره یتیم قادر به پس زدن آن نباشد. با این کار میش مجبور خواهد شد به بره یتیم اجازه شیر خوردن دهد. زمان مورد نیاز برای پیوند دادن بره یتیم به یک میش در موارد مختلف متفاوت است، و معمولاً با گذشت دوره ای در حدود سه تا هفت روز اغلب میش‌ها بره جدید را خواهند پذیرفت. بهتر است میش‌های پیوند خورده با بره یتیم را روزانه تحت نظر داشت.

ممکن است برخی بره‌ها در گله به طور مصنوعی و با استفاده از جایگزین‌های شیر پرورش داده شوند. توجه کنید که در زمان خرید جایگزین‌های شیر به فرموله شدن آن‌ها برای بره اشاره شده باشد. این گروه از بره‌ها نیز باید در ۲۴ ساعت نخست تولد به هر نحو با آغوز تغذیه شوند و بعد از آن می‌توان از جایگزین‌های شیر برای تغذیه آنها استفاده کرد (شکل ۱۳). در زایش‌های چندقلو، کوچکترین و ضعیفترین بره بهترین گزینه برای پرورش مصنوعی با استفاده از جایگزین‌های شیر است هرچه بره سریع‌تر از میش جدا شود و سن کمتری داشته باشد عادت دادن آن به شیر خوردن از بطری آسان‌تر خواهد بود. غالباً عادت دادن بره به بطری شیر به اندازه چند نوبت شیردهی زمان می‌برد. اندکی گرسنه نگه داشتن بره (گذشت پنج تا شش ساعت از آخرین وعده دریافت شیر) سبب افزایش اشتیاق بره، برای مصرف شیر و تسهیل عادت دادن آن به بطری شیر می‌شود. در برخی موارد نیز ممکن است نیاز باشد بره را به اجبار ملزم به شیر خوردن از بطری کنید.

شکل ۱۳- نمونه‌ای از جایگزین‌های شیر تجاری برای بره

بره‌ها به طور معمول روزانه در حدود ۲۰ درصد از وزن بدن خود شیر مصرف می‌کنند. بنابراین بره ای که وزن آن ۵/۵ کیلوگرم باشد روزانه باید در حدود ۱۱۰۰ گرم شیر مصرف کند. بهتر است این مقدار شیر را به تعداد دفعاتی که در روز به بره شیر خواهید داد تقسیم کرده و در هر نوبت مقدار محاسبه شده را به بره بخورانید. بره‌هایی با سن یک تا دو روز باید حداقل چهار مرتبه در روز شیر دریافت کنند. در حالی که بره‌های مسن تر را می‌توان تنها دو بار در روز شیر داد. قبل از هر چیز باید شیر را گرم کنید تا سبب تحریک بره برای مصرف آن شود. هر زمان بره‌ها به بطری شیر عادت کنند می‌توان با تهیه سطل‌های شیر پستانکی و استفاده از شیر گرم نشده، در زمان و نیروی کار لازم برای تغذیه این دسته از بره‌ها صرفه جویی کرد (شکل ۱۴). نکته مهم در خصوص استفاده از بطری یا سطل‌های شیر این است که بطری یا سطل را باید روزانه حداقل دو مرتبه بطور کامل تمیز کرده و در هر نوبت تغذیه دادن به بره‌ها از شیر تازه استفاده کنید تا از بروز مشکلات احتمالی جلوگیری شود. زمانی که بره‌ها یاد گرفتند که بدون کمک شما از سطل‌های معمولی شیر مصرف کنند، آن گاه می‌توانید آن‌ها را در گروه‌های هم سن و هم اندازه دسته بندی کنید تا از رقابت بین بره‌ها بر سر مصرف شیر تا حد امکان کاسته شود.

شکل ۱۴- نمونه‌ای از بطری شیر و سطل‌های پستانکی برای بره

گرم و خشک بودن قفس نگهداری این بره‌ها برای حفظ سلامت آن‌ها در سیستم پرورش مصنوعی از اهمیت زیادی برخوردار است. جنبه مهم دیگر در بحث تغذیه و پرورش مصنوعی بره‌ها این است که بایستی تغذیه این گروه از بره‌ها با خوراک خشک و آب در اولین فرصت ممکن آغاز شود. برای این منظور باید خوراک خزشی تازه برای بره‌ها (حاوی ۲۰ درصد پروتئین) تهیه و بعد از گذشت یک هفته از زمان تولد در دسترس بره‌ها قرار گیرد. بره‌های پرورش یافته به روش مصنوعی را می‌توان بعد از پایان هفته سوم زندگی از شیر گرفت (به شرطی که وزن بره در این زمان حداقل ۹ کیلوگرم باشد).

۳-۳- قطع دم و اخته کردن

ابزارهای مختلفی برای قطع دم و اخته کردن در دسترس می‌باشد: (۱) چاقو (۲) گازانبر اخته کردن (۳) ابزار حلقه انداز (۴) ابزار اخته کردن چندکاره (ترکیبی) (۵) بوردیزو (انبر اخته کردن) (شکل ۱۵).

شکل ۱۵- از راست به چپ: گاز انبراخته کردن، حلقه انداز، ابزار چند کاره و بوردیزو

انتخاب ابزار مناسب برای قطع دم و اخته کردن بره بستگی به روش‌های مدیریتی و سن بره‌ها در زمان قطع دم و اخته کردن دارد. تمامی این ابزارها در صورت استفاده درست و رعایت اصول بهداشتی لازم از کارایی مناسبی برخوردار خواهند بود.

بره‌هایی که دم آن‌ها قطع می‌شود به طور معمول تمیزتر باقی مانده و احتمالاً کمتر مورد هجوم حشرات پرنده قرار خواهند گرفت. گوسفندان بالغی که دم و دنبه آن‌ها قطع نشده باشد ممکن است در زمان جفت‌گیری و زایش با مشکلاتی مواجه شوند.

چنانچه تصمیم دارید که کوتاه کردن دم، دنبه و عمل اخته کردن را با هم انجام دهید، بهتر است که هر دو عمل همزمان و بین دو تا پنج روز پس از تولد صورت گیرد. زیرا استرس کمتری به بره‌ها وارد می‌گردد. علاوه بر این، انجام این اعمال روی بره‌های کم سن تر، با سرعت و سهولت بیشتری همراه خواهد بود. بهتر است در هر صورت قطع دم و دنبه بره‌ها حداکثر پیش از دو هفتگی و اخته کردن آنها نیز پیش شش هفتگی انجام گیرد.

واکسیناسیون میش‌ها با واکسن کلوستریدیوم پرفرینجنس و واکسن کزاز در حدود سه هفته پیش از زایمان سبب محافظت بره‌ها در برابر کزاز (از طریق مصرف آغوز) شده و در این صورت می‌توان با اطمینان خاطر بیشتری در چند روز آغازین زندگی بره‌ها اقدام به قطع دم و دنبه و اخته کردن آنها نمود. اگر میش‌ها پیش از زایمان بر علیه کزاز واکسینه نشده باشند، در این صورت بهتر است بره‌ها ۳۰۰ واحد بین‌المللی آنتی توکسین کزاز و سم غیرفعال کزاز دریافت نمایند. هیچ‌گاه آنتی توکسین و سم غیرفعال را در یک سرنگ با هم ترکیب نکنید یا تزریق در یک محل صورت نگیرد (هر یک از ترکیبات فوق را در یک طرف گردن تزریق کنید). سم غیرفعال باعث ایجاد یک پاسخ ایمنی در بدن بره می‌شود، در حالی که آنتی توکسین، آنتی بادی‌ها را تأمین می‌کند. در رابطه با بره‌هایی که سن آن‌ها در زمان اقدام به قطع دم و دنبه و اخته کردن در حدود سه تا چهار هفته است، واکسیناسیون با سم غیرفعال کزاز صورت گیرد. استفاده از آنتی توکسین در این سن، تنها در موقعیت‌هایی با ریسک بالا امکان پذیر خواهد بود.

به عنوان راهنما، بهتر است قطع دم و دنبه در محلی که پوست ابتدای ناحیه دم به طرف دم تا می‌خورد صورت گیرد. این تاخوردگی پوست در بخش زیرین دم، درست

بالای مقعد، قابل مشاهده است و در حدود ۲/۵ سانتی متر پایین تر به اتمام می رسد. مراقب باشید تا دم و دنبه را خیلی از بالا قطع نکنید. کوتاه کردن بیش از حد دم و دنبه، در کنار سایر عوامل سبب افزایش احتمال وقوع پرولاپس (بیرون زدگی) رکتوم می شود.

برای قطع دم و دنبه غالباً از ابزار گاز انبر اخته کردن استفاده می شود. در این ابزار از هر دو مکانیسم له کردن و بریدن استفاده می شود. عمل له کردن این ناحیه سبب بسته شدن رگ های خونی در باقیمانده دم می شود. در حالی که عمل بریدن باعث قطع دم و دنبه از بدن بره می شود. ابزار بوردیزو نیز با عملکردی نسبتاً مشابه باعث له شدن بافت انتهایی دم می شود. در این حالت از چاقو نیز برای بریدن دنباله دم و دنبه استفاده می شود (در ادامه محل اثرگذاری بوردیزو). خواه از گازانبر اخته کردن برای قطع دم و دنبه استفاده کنید و خواه از بوردیزو، در هر دو حالت ابزار مورد استفاده باید برای حدود ۳۰ ثانیه روی دم و دنبه نگاه داشته شود تا قطع جریان خونریزی تسریع گردد. استفاده از حلقه های لاستیکی اخته کردن نیز برای قطع دم و دنبه بسیار رایج است. از آنجا که قطع دم و دنبه با حلقه های لاستیکی اخته کردن در حدود دو تا سه هفته به طول می انجامد، لذا ممکن است حشرات پرنده در این مدت مشکل ساز شوند. بنابراین برای سرعت بخشیدن به قطع دم و دنبه در زمان استفاده از حلقه های لاستیکی اخته کردن می توانید پس از گذشت دو تا سه روز دور دنبه را از زیر حلقه برش داده و به طور کامل از بدن بره جدا کنید.

و اما قبل از اقدام به اخته کردن دام توصیه می شود از قرار گرفتن هر دو بیضه در کیسه بیضه و باقی نماندن بیضه ها در حفره شکمی اطمینان حاصل گردد. استفاده از چاقو از رایج ترین روش های اخته کردن است. برای اینکار بره را در موقعیت نشسته مهار می کنیم و به وسیله چاقو یا قیچی ابزار اخته کردن کیسه بیضه را از یک سوم انتهایی آن برش دهید. انتهای برش خورده کیسه بیضه را به طرف بدن دام (حفره شکمی) فشار دهید تا یکی از بیضه ها مشاهده شود. با استفاده از انگشتان خود یا ابزار اخته کردن بیضه ها را محکم نگه دارید. با انگشتان شصت و اشاره دست آزاد

خود ناحیه گردن کیسه بیضه را محکم و در خلاف جهت بدن بره نگه دارید. در این حالت می‌توانید طناب هر بیضه را بین انگشتان خود حس کنید. به آرامی و به تدریج یکی از بیضه‌ها را بیرون بکشید تا زمانی که طناب بیضه قطع شود. در این زمان حالت لغزنده طناب بیضه را بین انگشتان شصت و اشاره خود احساس خواهید کرد و همچنان به کشش کیسه بیضه در خلاف جهت دیواره بدن بره ادامه دهید. این روش به جلوگیری از بروز فتق کمک خواهد کرد. روش فوق را برای بیضه دوم نیز اجرا کنید. به این نکته حتماً توجه داشته باشید که بریدن یا قطع کردن طناب بیضه با چاقو سبب خونریزی شده و بهتر است از این کار اجتناب کنید.

برای اینکه عمل اخته کردن به خوبی صورت پذیرد بهتر است از حلقه‌های لاستیکی اخته استفاده کرد. در این روش حلقه دور ناحیه گردن کیسه بیضه و در زیر سرپستانک‌ها قرار داده می‌شود. پیش از رها کردن حلقه مطمئن شوید که هر دو بیضه در کیسه بیضه قرار داشته باشند. بعد از گذشت دو تا سه هفته کیسه بیضه به طور کامل از بدن جدا خواهد شد. همانند آنچه که در مورد قطع دم نیز گفته شد، در این روش اخته کردن هم می‌توان بعد از گذشت چند روز از انداختن حلقه، کیسه بیضه را از زیر حلقه برید. با این کار بریدگی و زخم کوچکی ایجاد می‌شود که به سرعت ترمیم خواهد شد. بعد از قطع دم و دنبه و اخته کردن، باید به زخم‌های ایجاد شده با بتادین یا پانسمان رسیدگی کنید. در صورتیکه بره‌های کوچک، ضعیف، لاغر و بیمار باشند زمان قطع دم و دنبه و اخته کردن را اندکی به تعویق انداخته شود. و با این عمل به بره‌ها فرصت داده می‌شود تا قبل از اقدام به قطع دم یا اخته کردن دوباره توان خود را بدست آورند.

خلاصه مطالب

در واحدهای پرورش گوسفند در هیچ دوره ای از سال سرمایه گذاری روی زمان و اجرای روش های مدیریتی به اندازه زمان بره زایی حائز اهمیت نمی باشد و موفقیت مالی هر واحد پرورش گوسفند، تا حد زیادی در گرو افزایش وزن بره از شیر گرفته شده به ازای هر میش است. بنابراین با اجرای دقیق روش های مدیریتی مربوط به زمان زایش برای صرفه اقتصادی واحدهای پرورش گوسفند ضروری می باشد. تلفات ناشی از بروز مشکلات در حین تولد بره ها را می توان با بازدید مکرر از آغل و محل زایمان میش ها و کمک رسانی به موقع به آنها کاهش داد. محل در نظر گرفته شده برای زایمان میش ها باید خشک، دارای بستر مناسب و عاری از وجود اشیا و وسایل سرد یا سرمازا باشد که موجب سرد شدن بدن بره های تازه متولد شده نگردد. در صورت امکان به میش ها اجازه داده شود تا در محلی که خود انتخاب کرده اند زایمان کنند. قفس های انفرادی زایمان اگرچه جزء ملزومات ضروری در واحدهای پرورش گوسفند به شمار نمی آیند، اما می توانند در تسهیل فرایند زایمان به میش و دامدار کمک کنند. باید به بره ها در فاصله ۳۰ تا ۶۰ دقیقه پس از تولد به ازای هر ۴۵۰ گرم از وزن بدنشان ۲۰ سی سی آغوز خوارنده شود. در ساعات اولیه پس از زایش، باید بره ها را به دقت زیر نظر داشت تا از بهره مند شدن آنها از رسیدگی مادر و تغذیه با شیر مطمئن شد. توجه به زمان مناسب استفاده از داروهای ضد کرم در میش و استفاده از مکمل های غذایی نیز در حفظ سلامت و کاهش تلفات بره های تازه متولد شده مؤثر خواهد بود. بهتر است گله داران محترم لیستی از ابزار و مواد مورد نیاز برای زمان بره زایی را تهیه و با اطمینان از فراهم بودن اقلام موجود در لیست شرایط را برای کاهش تلفات بره ها و افزایش سودآوری فعالیت تولیدی خود فراهم نمایند.

سؤالات

- ۱) دلایل عمده مرگ و میر بره‌ها در زمان تولد یا به فاصله کوتاهی پس از آن کدامند؟
- ۲) محل در نظر گرفته شده برای زایمان میش‌ها باید دارای چه ویژگی‌هایی باشد؟
- ۳) مزایای استفاده از قفس‌های انفرادی زایمان کدامند؟
- ۴) چه اقداماتی در کسب اطمینان از مصرف کافی آغوز و شیر توسط بره مؤثر هستند؟
- ۵) میزان مطلوب مصرف آغوز در بره‌ها در ساعت اول پس از تولد چه مقدار است؟
- ۶) در صورت عدم دسترسی به آغوز میش مادر، از چه راهکارهای جایگزینی برای خوراندن آغوز به بره می‌توان استفاده کرد؟
- ۷) چه اقداماتی برای جلوگیری از بروز بیماری عضله سفید در بره‌ها مؤثر خواهد بود؟
- ۸) بهتر است استفاده از داروهای ضدکرم در فصل زایش میش‌ها در چه زمانی صورت گیرد؟
- ۹) از چه راهکارهایی می‌توان برای جلوگیری از افت دمای بدن بره‌ها استفاده کرد؟
- ۱۰) در مواجهه با بره‌های یتیم چه مواردی را باید مدنظر قرار داده و اجرا کرد؟

یادداشت

A series of horizontal dotted lines for taking notes.